

szövetsége körülbelül tíz évvel korábban jött létre (versailles-i szerződés, 1756) és egy gazdasági jellegű együttműködés azt mindenképpen megerősítette volna. A jelentésből kiderül, hogy Franciaország milyen hasznot remélt egy ilyen jellegű együttműködéstől, amelyben a gazdasági szempontból még kiaknázatlan Magyarország komoly szerepet szánt.

A gyűjteményben két olyan dokumentum található, amely magyar szerző tollából származik, mégis helye van a kötetben, mert vannak francia vonatkozásai. Az egyik az 1785-ben, eredetileg is franciául íródott „Précis”, melynek célja az volt, hogy tájékoztassa a francia kormányt a II. József reformjai előtti magyar alkotmányos rendről – Kecskeméti feltételezi, hogy a fentebb már említett Ürményi József a szerzője. A másik az „In-vraismblances” címet viselő, II. József politikáját támadó röpirat, amelyet a francia udvar számára fordított franciára a bécsi képviselő.

A kötetet Napóleon hadmérnökeinek jelentései zárják az 1809-es dunántúli hadjárat idejéből.

A közreadott dokumentumok egyik jellemző közös vonása, hogy a szerzők a Habsburg birodalmon belül kivétel nélkül kitüntetten kezelik Magyarországot. Politikai szempontból, a magyar kártyát mindig ki lehetett játszani Ausztriával szemben. Gazdasági szempontból pedig az örökös tartományok közül Magyarország volt az, amelyik gyümölcsöző kapcsolatokat ígért, egyrészt, mint a francia termékek felvevőpiaca, másrészt, mint nyersanyagtermelő ország. Közös vonás az is, hogy bár a dokumentumok hangvétele eltérő, szerzőik kivétel nélkül szimpatizálnak a magyarokkal a Béccsel való küzdelemben.

A francia szemlélők kivétel nélkül az ország páratlan természeti gazdagságáról beszélnek. Magyarország, írják, kiváló adottságokkal rendelkezik ahhoz, hogy gazdag ország legyen: éghajlata kedvező, talaja jó minőségű, számos folyója van, és ásványi kincsekben is gazdag. Megdöbbenve tapasztalják mégis az ország elmaradottságát, aminek okát két dologban látják: egyrészt a bécsi gazdaságpolitikában, ami az osztrák ipar védelme érdekében gátat vet a magyar ipar és kereskedelem fejlődésének, másrészt a paraszt-ság nyomorúságos helyzetében. Több francia

kommentátor hiányolja a kiépített csatornahálózatot és aggodalmát fejezi ki a rendes, járható utak, illetve a biztonságos hidak hiánya miatt. A francia megfigyelők rendre elcsodálkoznak az ország etnikai, vallási és nyelvi sokszínűségén.

Amint azt Kecskeméti a kötet bevezetőjében hangsúlyozza, a gyűjtemény nem kíván versenyre kelni a történészek munkáival. Egészen más a célja. A közreadott dokumentumok amellett, hogy képet adnak a korabeli magyarországi viszonyokról, illetve arról, hogy milyen jelentőséget tulajdonított Franciaország hazánknak az európai nagyhatalmak küzdőterén, érdekes hangulatképet is festenek a korról. A hazánkban rövidebb-hosszabb ideig tartózkodó külföldiek elfogulatlanul, sokszor egy gyermek naiv kíváncsiságával írják le benyomásaikat a látottakról. Beszámolóikból a személyes, anekdotikus elemek sem hiányoznak.

Ami a dokumentumokat információ-értékükön, a kor atmoszféráját közvetlenül felidéző erejükön túl különlegessé teszi, az írójuk őszintesége. Talán ez a közreadott dokumentumok legnagyobb erénye.

MAGYAR KRISZTINA

„Egy ember, akit még eddig nem ismerünk.” A Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének katalógusa. (II.) Kéziratai, az író képzőművészeti alkotásai, ábrázolások az íróról. Szerk. E. CSORBA Csilla. Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 2004. 219 l., számtalan képpel; – (I.) Könyvtára. Szerk. E. CSORBA Csilla. Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 2006. 187 l., számtalan képpel.

Két reprezentatív kiállítású kötet született a PIM Jókai-gyűjteményéről, s szándékoznak még egy harmadikat is kiadni. Azt hiszem Jókai az egyetlen, aki minden magyarnak eszébe jut, ha azt kérik tőle, hogy mondjon egy magyar regényíró. Azt már jóval kevesebben tudják, hogy hol őrzik hagyatékát. Pedig ez nemcsak a Jókai-gyűjtemény, hanem a PIM története szempontjából sem érdektelen.

Jókai 1899-ben, 74 évesen, másodszor is meg-nősült. Addig, megözvegyülését követően, Pesten a Bajza utcai Feszty-villában lakott lányáéknál, Feszty Árpádné Jókai Rózánál. Jókai 1904-ben hunyt el. 1906-ban a Petőfi Társaság megvásárolta a Feszty-villát, amely 1909. november 7-én mint Petőfi Ház nyílt meg. Célja a Petőfi-kultusz ápolása volt, de a Ház emeletén, ahol évekig lakott, emlékszobát rendeztek be Jókai tiszteletére is. (Ne feledjük, 1878-ban a Petőfi Társaság Jókai elnökségével alakult meg.) 1945 után lakhelyén József Attila-kiállítást rendeztek be, ezért az intézet új neve Petőfi és József Attila Múzeum lett. Később a Petőfi Ház adminisztratív a Budapesti Történeti Múzeumhoz került. 1954-ben a kulturális szervek megalapították a Petőfi Irodalmi Múzeumot, amelyet aztán 1957-ben a Bajza utcából a Károlyi-palotába helyeztek át. Ennek most éppen ötven éve! Reméljük, ez most már így marad.

A PIM törzsanyagát tehát a Petőfi Ház gyűjteménye adta, s ha innen nézzük, akkor a PIM mindjárt száz éves lesz. Ez jogosabb is volna. – Tapasztalatból tudjuk, hogy az ilyen szervezeti átalakítások, fölkavarva még politikai viharok szelétől is, egyetlen hagyatéknak sem válnak javára. Amikor az 1960-as években megindult a Jókai kritikai kiadás, s Jókait ismét lehetett nagyságához méltón elismerni, egyre sürgetőbbé vált a Jókai-gyűjtemény szakszerű rendezése és feltárása. 2004-re megjelent nyomtatásban a hagyatékban lévő kéziratokat, 2006-ra a Jókai könyvtárát bemutató kötet. Sokan dolgoztak rajta. A kötetek számozása szerint – a megjelenési sorrendtől függetlenül – első Jókai könyvtára.

(1) A könyveket a Petőfi Ház nem túl megbízható leltárkönyve alapján azonosítani, majd rekatalogizálni kellett. Ezt a munkát Kómár Éva és Németh Zsuzsa végezte el, a „Folyóiratok” fejezetet Birck Edit és Németh Zsuzsa írta, a „Kisnyomtatványok”-ét Mészáros Tibor, s a nagyon érdekes „Lapkivágatok” részt Varga Katalin rendezte sajtó alá. Ebben a részben a sajtófigyelő vállalatok neve alatt időrendben vannak a cikkek, az előző háromban a szerzői, illetve értelemszerűen a címrendszó a rendezés elve. Az első részt, a „Könyvek”-ét egy Függelék követi, amely-

ben a mára már hiányzó könyvek vannak felsorolva. Az egyik legértékesebb régi könyv, Heltai Gáspár: *Cancionale ... Kolozsvár 1574* (RMK I 112, RMNy 351), átkerült az Országos Széchényi Könyvtárba. – A könyvek között különösen érdekesek, azon túl persze, hogy milyen izgalmas egy nagy író könyveit szemelgetni, Jókai saját műveinek kiadásai és azok különféle nyelvű fordításai. Az ember úgy tudja, hogy Jókai nemzetközi híru, és most láthatja, hogy tényleg az. – A bibliográfiai leírások általában korrektek, dicséretesek a feldolgozók bibliofil szempontokat szem előtt tartó kötésleírásai, a közreműködők és a bejegyzések közlése. Akad néhány sajtóhiba, például: Ungarn betreffende (nem betressende, 592.), Armand a keresztnév (812.) Ober-Aegypten (nem Oder-, 903.), regierend (953.). Ennél komolyabb hiba, hogy a Bibliákat nem egy helyre, [Biblia] címrendszó alá gyűjtötték: a német nyelvű az 57. tételszámon (*Die Bibel.*) Die Heilige Schrift... Mit 200 und dreissig... (nem dreissing!), a francia a 795. számon *La Sainte Bible*, a magyar nyelvűek a 849–850. (*Szent Biblia*) tételnél szerepelnek. – Szépek és ügyesen választottak az illusztrációk. Bámulatosan sokfélék a könyvek: az irodalmi és történelmi alkotások mellett természetesen az útleírások, a művészeti könyvek és a kézikönyvek, lexikonok, de meglepően sok a természettudományos mű (a sok kertészeti könyv magától értetődő). Néhány példa: kémia 199, 646, 901, fizika 708–710, növénytan 112, 711, 893, 899, állattan 86, 203, 248, 707, természettan 162, 233–234, 726, 860, iparfejlesztés, újítások 60, 211, 916. Izgalmasak a szótárak, nyelvkönyvek, különösen a szokatlanok, például az illir és más szláv nyelvtanok (4, 181, 245, 760, 797, 894). A dedikált könyvek közül talán a legérdekesebb a 37. tétel. (Keszler József ehhez írt ajánlási szövege 22. l.)

32-féle folyóirat egy magánkönyvtárban tekintélyes: a magyarok mellett angol, német, francia folyóiratok jártak Jókaiéknak. Persze azok, amelyeknek főmunkatársa (*Délibáb*) vagy éppen szerkesztője – sőt némelyiknek tulajdonosa – volt (*Életképek* [Petőfivel együtt], *Est Lapok*, *A Hon, Igazmondó*, *Magyar Nemzet*, *A nagy tükör*, *Nemzet*, *Üstökös*), magától értetődőek. Hiányzik vi-

szont a *Vasárnapi Újság* c. képes hetilap, amelynek szerkesztésében jelentős szerepet játszott Jókai. (Talán valamely családtag vagy rokon magának tartotta meg.) Az embernek azon kell eltűnődnie, hogy Jókai hogy bírt ennyit dolgozni, hiszen emellett megírt több mint száz kötetnyi regényt, elbeszéléseket és drámákat. S ugye olvasott is, nemcsak írt! Sőt kertészkedett is. Az átlagember, ha másolnia kellene, se győzné, nem-hogy kigondolni az izgalmas történeteket. Persze Jókai esetében szó nincs átlagról, zseni volt. Kómár Éva tanulmányából megtudjuk, hogy tanára, Vályi Ferenc (aki később sógora lett) szoktatta fegyelmezett napi időbeosztásra – gondolom, nem sokat törődve a tehetséges gyermek személyiségi jogaival. Idős korában is reggel 5 órakor kelt, s délelőtt 10-ig már megírt egy-két ívnyit, aztán jött a többi foglalatosság.

A kisnyomtatványok között vegyes nyomtatványok (pl. színlapok), kották, térképek és gyászjelentések vannak. – A lapkivágatok különösen érdekesek mint a 19. században már megindult sajtófigyelő-szolgáltatások műfajának és szerepének példái. – A kötethez a névmutatót Nagy Csaba készítette.

A kéziratok gyűjteményét (2) Parragi Márta dolgozta fel, áttekinthető csoportokba sorolva a tételeket. Ezek levelek (tőle és hozzá), művek, cikkek kéziratjai, jubileumi üdvözlitek, okiratok, vegyes dokumentumok, továbbá műveinek olyan kéziratlapjai vagy fejezetei, amelyeket Jókai feltehetően a családi levelekhez mellékel. Összesen együtt kb. 5 000 főlíó. (A művek több ezer lapnyi kézírata az OSZK-ban van.) A kéziratok több forrásból és több részletben kerültek a PIM-be, illetve egy része már korábban a Petőfi Házba. De még 2002-ben is került elő kézirat, a *Szeretve mind a vérpadig* vagy a *Sárga rózsá*. Az előbbit a PIM vette meg, az utóbbit letétként a debreceni Déry Múzeumban van. – A tételek leírása pontos, tömör: kinek szól, a dátum, terjedelem, méret, írásmód (autográf vagy más kéz), az aláíró személy neve abban a formában, ahogy a levélben olvasható, a kézirat állapota, a jelzet, végül a beszerzés módja (vétel, ajándék, letét stb.), s ennek dátuma. A leveleknél még nehezebb

a művek tételeinek leírása, azonosítása, a részek, és a teljesség, ill. hiány meghatározása. Parragi Márta közli a meglévő fejezetcímeket, a kézíratos lapokra az esetleges rájegyzéseket. A műveknél különösen fontos a beszerzés rögzítése. Például az *Egy az Isten* 39 lapnyi kézírata 470–479. tíz tétel, mert ennyiféle forrásból került a PIM-be különböző időkben.

Az író képzőművészeti alkotásait (3) Ladányi József gyűjtötte egybe, és írta a fejezet bevezetőjét. Ebben rajzok, akvarellek, olajfestmények, szobrok és faragványok vannak, s zömében mind-egyiknek a képét is közreadja. Jókai gyermekkorától kezdve rajzolt, és ötven éven keresztül vázlatfüzeteket hordott magával. Ezt figyelembe véve aránytalanul kevés maradt ránk. A képek egy része rokonokról és ismerősökről készült. A PIM 1962-es évkönyvében foglalkoztak már Jókai képzőművészeti munkásságával. Ott a magántulajdonban lévők is szerepelnek, itt természetesen csak a PIM-ben lévők, viszont a szobrokat is katalógusba vette Ladányi József. A tételek adatai: a mű címe, a keletkezés ideje, technika és méret, jelzése, állapota, megjegyzés; aztán a mű leírása, leltári száma, végül itt is a proveniencia.

Végül következik a 4.-ként bemutatott gyűjtemény, E. Csorba Csilla feldolgozása, aki az íróról készült képzőművészeti alkotásokat és a fényképfelvételeket veszi sorra. E fejezetben is kapcsolódik csaknem minden tételhez illusztráció. Ettől még személyesebbé válik maga Jókai Mór. Népszerűsége folytán a képzőművészet minden műfajában megörökítették: rézmetszet, litográfia, fametszet, tusrajz, ceruzarajz, pasztell, akvarell, olajfestmény, gipsz, bronz, márvány – és fénykép. Az *Üstökös* és a *Bolond Istók* c. lapoknak nemcsak szerkesztője és szerzője, hanem gyakran illusztrátora is, a közélet állandó szereplője volt. Mindez általános ismertséggel járt, művészek versengve ábrázolták őt. A kereskedők is: csészén, poháron, szalvétán, zászlón és egyéb emléktárgyakon. Csorba Csilla kronologikus sorrendben közli a tételeket. (A könyvekben megjelenő arcképeket nem veszi fel, képtelenség lenne.) A legnagyobbak örökítették meg,

például Barabás Miklós, Munkácsy, Réti István vagy Zala György. Csorba Csilla persze mindenkit felsorol, aki név szerint ismert művész! A tételek adatsora: az ábrázolás rövid leírása, a készítés időpontja, a mű anyaga, technikája, mérete; a művész adatai, jelzés a művet hordozó anyagon, a megjelenés helye; irodalom; leltári szám és proveniencia. Külön fejezetet szentel Csorba Csilla a Jókai-fényképeknek. Láthatóan szereti ezt a műfajt, úgy érezzük, a képzőművészeti ábrázolásnál hitelesebbnek tartja. Van is ebben valami, bár Jókai korában még nem volt a mai pillanatfelvételre lehetőség, percekig tartott a beállítás, s a fényképész diktálta, hogy hogyan kell ülni, nézni, viselkedni és megmerevedni. Jókai állítólag az első egyike, aki anyaggyűjtését és vázlatkészítését egy-egy fotóval segítette, sőt tervbe vett regénybeli főszereplőiről fényképet szerzett magának. Fényképei külföldre is eljutottak, mert nemcsak itthonról, külföldről is kérték fényképét rajongó olvasói. – Minden fejezethez készült névmutató.

A látszat ellenére Jókai zárkózott ember volt, dolgozószobája, s benne nagyrebecsült könyvtára csak kevesek számára nyílt meg. Most, aki akar, beléphet Jókai virtuális magánkönyvtárába, csak a PIM Jókai-gyűjteményéről kiadott szépséges kötetek fedelét kell felnyitnia.

ROZSONDAI MARIANNE

A tudósok biobibliográfiája. Id. Szinnyei József (1830–1913) könyvtartudós akadémikus életműve. A kutatást vezette: A. SZÁLA Erzsébet. Az anyaggyűjtést végezte: PERJÁMOSI Sándor. Sajtó alá rendezte: GAZDA István. Sopron–Piliscsaba–Bp.–Révkomárom, 2006. Nyugat-magyarországi Egyetem–Magyar Tudománytörténeti Intézet–Országos Széchényi Könyvtár–Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeuma, 216 l. /Akadémia-történeti kutatások. Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 56./

2006-ban második „emlékmű” jelent meg id. Szinnyei Józsefről: – bibliográfia a biobibliográfiáról – évszámok, évfolyamok, keltező-

sek, címek, utalók, katonás rendben felépítve. A több intézmény közös összefogásával készült reprezentatív kiállítású munka *A tudósok biobibliográfiája id. Szinnyei József (1830–1913) könyvtartudós akadémikus életműve*.

A munka létrejöttében részt vett a Nyugat-Magyarországi Egyetem (Sopron), a Magyar Tudománytörténeti Intézet (Piliscsaba), az Országos Széchényi Könyvtár (Bp.), a Magyar Kultúra és Duna mente Múzeum (Révkomárom).

A kötet ismertetése elé tartozik annak előrebocsátása, hogy 2002-ben már megjelent Szinnyei-ről egy mű, igaz, e gyűjtemény alapjában véve az ünnepelt szövegeiből adott *Id. Szinnyei József emlékezete művelődéstörténeti és sajtótörténeti iratai* címmel egy 323 oldalas összeállítást a Nemzeti Könyvtár alapításának 200. évfordulójára tiszteletére. (Mindkét kiadvány a Magyar Tudománytörténeti Intézet kiadása.)

Az előttünk álló kötet elé Fehér Csaba, a Magyar Kultúra és Duna mente Múzeum igazgatója írt „Ajánlás”-t, amely találóan állapítja meg, hogy „Szinnyei emlékét munkája tartja ma is életben...”, ami úgy is értelmezhető, hogy nemcsak Szinnyei végzett hatalmas munkát, hanem a 21. század munkatársait is „megdolgoztatta”.

A. Szála Erzsébet, a Nyugat-Magyarországi Egyetem dékánja, a kötet „Bevezető”-jében már közelebbről határozza meg a közös vállalkozás feladatát „Kiadványunk célja, hogy hosszú kutatómunkánk eredményét összegezve adjuk közre az eddigi legteljesebb Szinnyei-bibliográfiát”.

„Az eddigi legteljesebb” – meghatározást külön is kiemelni: a kötet gerincét alkotó gyűjtést – Perjámosi Sándor (Országos Széchényi Könyvtár) munkája valóban példamutató. Szinnyeihez hasonlóan ő is „gőzhangya”-ként nézte át a korabeli sajtót. Adatai pontosak, s időrendben, évről évre sorakoznak a bibliográfiai tételek: művelődéstörténet, helytörténet, könyvtárak, publicisztika, könyvészet stb., 1852–1914 között. Egy másik bibliográfus, Szentmihályi János kedvenc szavát kölcsönvéve: „akribiájá”-nak jellemzésére elmondjuk, hogy – a napilapok pár soros híradásai nyomán – Perjámosi Sándor kiderítette, hogy a ma már csak tizenégy kötetben „kézbevehető” „nagy Szinnyei” – eredetileg vé-